

igényessége és szigorúsága vezeti ilyenkor a tekintetet, hanem a következő lépésekhez okulást és erőt kereső gyakorlatiasság. Tudván tudom, hogy sok más tényt és tendenciát lehetne még felsorolni közművelődési könyvtáraink fejlődésének jellemzésére, akár a rózsaszínű, akár a fekete fajtából. A fejlődési ütem megítéléséhez is más-más mércét használhatnánk. Mindez azonban nem változtatja meg azt a tényt, hogy a differenciálódó és erősödő társadalmi szükségletekre könyvtáraink pozitív válaszokat keresnek és sok esetben már találtak is.

A pozitív válaszok szaporodását remélhetőleg elősegíti a két új alapjogszabály is, különösen, ha a könyvtárosok ügyesen tudnak velük élni. Akár a fenntartóhoz való viszonyról, akár a könyvtárközi kooperációról, akár a legfontosabbról, a lakosság ellátásáról legyen szó, e jogszabályok ösztönzést, biztatást, sőt parancsot adnak a könyvtárosnak alkotó alkalmazásukra, de egyúttal gondoskodnak is a szükséges támaszról.

Őszintén a közművelődési könyvtárak zenemű- és hangtárainak jelenlegi helyzetéről

(Körkép és töprengés)

GYIMES Ferenc

Könnyen megmosolyogná az ember azt, akitől ma ilyen óvatosan fogalmazott mondatot hallana: "nagy vivmányként könyvelhetjük el, ha biztosítani tudjuk majd a hanglemezek helybenhallgatását". Ám ha kiderül, hogy ezeket a szavakat közel husz éve irták le, a szavak akusztikája egészen más, s a kijelentést látnokian bizakodónak találjuk (1).

ELŐZMÉNYEK

A hazai nagy tudományos gyűjtemények, a közép- és felsőfoku zeneoktatási intézmények zenetörténet-tanárai és könyvtárosai már a normálhanglemezek korában felismerték a zeneművek rögzítésében és tetszőleges alkalmakkal újra lejátszhatóságában rejlő tanulmányozási és pedagógiai lehetőséget. Az említett intézmények zártsága, illetőleg korlátozott nyilvánossága csak a szorosán értelmezett "szakma" szolgálatát tette lehetővé. Talán csak az akkori MSzT zenei gyűjteménye lehetett volna alkalmas bizonyos közművelődési zenei funkciók ellátására, ha könyvtári igényü feltáró munkával a birtokukban levő cca. 4000 normállemezt nyilvános szolgáltatás keretében felhasználásra alkalmassá tették volna. Az akkori gyakorlat (az intézményeknek, nevesebb előadóművészeknek, a belőlük ismertetést készítőknek való kölcsönzés) és a könyvtári dokumentumok címfelvételeinek differenci-

álatlansága nem teremtett olyan szerencsés konstellációt, hogy a mai értelemben vett közművelődési zenei (hangzó) gyűjtemény kialakulása lehető lett volna. Ez a funkciót illető bizonytalanságról árulkodó szemlélet kísért a későbbi természetes jogutód: az Állami Gorkij Könyvtár akkori vezetőinek és munkatársainak körében hosszú időn át. (Külön cikk témája lehetne a gondolat folytatása: több évig tartó rendszeres erő kifejtésre van szükség ahhoz, hogy a közvéleményt meggyőzzük a gyűjtemény korszerű formában való újjáéledéséről. Nap-nap után, szinte látogatónként kell ezt bizonyítani, a felnövő újabb generációnak szinte természetes szükségletévé téve a hangzó szolgáltatást.)

A lemezgyártás mikrotechnikára való áttérését követően nem sokkal később, az 1964-es évben következett be az országos "frontáttörés": a békéscsabai megyei könyvtár zenei részlegének (hanglemezek helybenhallgatása) és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár zenei könyvtárának (zenei könyvek és kották bármely beiratkozott olvasó számára való kölcsönzése) megnyitásával. A kettős vívmány országos publicitást nyert, tekintélyük mind a mai napig csorbitatlan. Működésük szerves része kulturális életünknek, szolgáltatásuk szintje azóta is egyenletesen magas színvonalu, munkatársi gárdájuk gazdag tapasztalatokra tett szert.

Az idő előrehaladtával mind több intézmény próbálkozott meg az újfajta szolgáltatás bevezetésével. A témához a könyvtári szaklapban hozzászólók ekkor már a szolgáltatásoknak a helyi igényektől függő fokozatos bevezetését tanácsolták (2).

1967-1969 között hét új zenei-hangtári gyűjtemény alakult. Az évtized fordulója ugrásszerű emelkedést hoz: 1970-71-ben 17, 1972-1973-ban újabb 17 gyűjtemény jön létre szerte az országban. (Az utóbbiakból egy: az Állami Gorkij Könyvtár zeneműtárának teljes felújítása.)

A közművelődési könyvtárak zenei gyűjteményeiről utoljára részletes helyzetelemzés 1970-ben jelent meg. A cikk a létesítés, a gyűjtőkör és a feltárás témacsoportjaival foglalkozott, s az akkori gyűjtemények előtt álló teendőket vázolta, megjegyezvén: "elengedhetetlen, hogy az állománygyarapításban, a feltárásban, a tárolásban, a technikai berendezésben és az olvasószolgálat gyakorlatában széleskörű együttműködés alakuljon ki" (3).

Az "egymagunkban mit érünk?", az együttműködés igénye hívta életre a zenei könyvtárosok szakmai csoportosulását is 1970 tavaszán a Magyar Könyvtárosok Egyesületének keretén belül. A helyzetfelmérést követően ez a mindmáig társadalmi szervként működő szervezet, a Zenei Szekció 1971-ben felterjesztéssel fordult az OKDT-hez, támogatást kérve a legsürgősebb teendők (a hangzó dokumentumok cimleírási szabványának megteremtése, építési-berendezési tervdokumentumok kidolgozása, központi szolgáltatások megindítása, képzési-továbbképzési rendszer életrehozása) megvalósításához.

Elsőként a szakemberképzés megindítása járt sikerrel: 1972-73-ban a MKE Zenei Szekciója és a KMK Oktatási Osztálya közös szervezésű, három féléves zenei könyvtárosi továbbképző tanfolyamot rendezett legalább középfokú könyvtárosi képesítéssel rendelkezők számára. A tanfolyamon résztvevők száma közel járt a negyvenhez.

A Művelődésügyi Minisztérium 1972-ben adta ki a "Szakmai irányelvek a tanácsai könyvtárak távlati fejlesztéséhez" c. dokumentumot, amely a könyvtári ellátásnak több éves tervidőszak alatt megvalósítható kívánatos iránya felől rendelkezik, a feladatköröket könyvtár típusokra bontva határozza meg.

1975-ben látott napvilágot az a kiadvány, amely az irányelvekben lefektetettekkel kapcsolatos térszükséglet-számításokat tartalmazza.

A KMK Hálózatfejlesztési Osztálya gondozza és remélhetőleg a közeljövőben megjelenteti a hangtárak felszerelésének-berendezésének flexibilis típussterveit tartalmazó kiadványt.

A KMK Irodalompropaganda Osztálya által kiadott "Uj hanglemezek" c. periodikusan megjelenő füzetek lehetővé teszik, hogy a könyvtárak az új megjelenésű prózai és komolyzenei hanglemezek analitikus cimleírásait katalóguscédula formájában megrendeljék.

A "hőskort" ezzel tulajdonképpen lezártuk nyilváníthatjuk. A felterjesztésben foglaltak javarésze megvalósult, új gyűjtemények sora jött létre, működnek, hangtári szolgáltatást nyújtanak.

Az eredmények valóságosak, tagadhatatlanok. A statisztikák gyarapodó állományról, emelkedő látogatási és forgalmi adatokról számolnak be. Köztudott, hogy az eredményekkel való megelégedés önelégültséget, stagnálást, beszűkülést szül. A zenei gyűjtemények szolgáltatásai igényné váltak, s ez szolgáltatási szintjük differenciáltabbá tételét követeli meg.

Elérkezett az ideje annak, hogy mind a gyűjtemények munkatársai, mind a felettes (fenntartó, felügyeleti, stb.) szervek felfigyeljenek a gyűjtemények szolgáltatásai iránt megnyilvánuló magasabb szintű igényekre, levonják a szükséges konzekvenciákat és támogassák a gyűjtemények ezirányú törekvéseit.

A JELEN

Tehát mi a valós helyzet ma? Számos helyszíni látogatással ellenőrzött kérdőíves felmérés adatai bizonyítják, hogy a zenesarkok, hangtárak számbeli növekedésével - bár kétségtelenül magasabb szinten - ujratermelődtek a kezdeti időszak problémái.

Bizonyítékul szolgáljanak az 1975-ös évvégi állapotot tükröző "A közművelődési könyvtárak zenei részlegei és a zeneoktatási intézmények könyvtárai" c., a KMK-MKE Zenei Szekciója által közösen megjelentetett cím- és adattár tévyszámjai:

53 működő és 38 tervezett gyűjteményben 25 főfoglalkozású zenei könyvtáros dolgozik. (A többi könyvtárban részfoglalkozásúak, illetve az ügyeletos olvasószolgálatos könyvtárosok látják el a feladatokat.) A gyűjteményekben mintegy 50 000 hangzó és 250 000 nyomtatott zenei dokumentum található (előbbiekek értéke 5-6 millió, utóbbiaké 10-12 millió forintot tesz ki). A helybenhallgatás lehetőségét a működő könyvtárak 193 programja (3,64 átlag) 555 lehallgatóhellyel (10,3 átlag), heti 1176 órás nyitvatartással (21,8 óra átlag) biztosítja szolgáltatásukon egész éven át. A forgalmi adatok évi 115 000 látogatóról (heti 2300) és 170 000 zenehallgatásról (heti 3400) számolnak be.

A Scandinavian Public Library Quarterly 8. vol. 1975/4. 134-135. p. -n. közölt adatok szerint Finnországban 250 könyvtárban folyik a mi gyűjteményeink szolgáltatásaihoz hasonló tevékenység. Hanglemezállományuk meghaladja a 80 000-t. E részlegekben hetente megforduló látogatók száma megközelítőleg 20 000.

Hazai viszonyokra vetítve az utóbbi adatokat, heti 11 500-as látogatási számot, s 17 000-es zenehallgatási számot nyernénk a szükséges szorzásokat elvégezve.

Sajnos a fellelhető nemzetközi szakirodalomban nem található olyan reprezentatív felmérés, mely több országra vonatkozóan összehasonlító adatokat produkált volna.

Az 1975-ös évre vonatkozó adatközlések szerint: 25 zenei-hangfelvételi gyűjtemény rendelkezik önálló helyiséggel, 28 olvasószolgálati térben (klubhelyiségben) nyújtja szolgáltatásait, 38 könyvtár még csak tervezi, illetve előkészíti hangos részlegének megnyitását.

Mekkora az önálló helyiséggel rendelkező gyűjtemények alapterülete? A végletek: 6 m² (Veszprém), 8 m² (Szolnok), 120 m² (Miskolc, Debrecen, Állami Gorkij Könyvtár zeneműtára).

A látogatók fejhallgatóval hallgatnak muzsikát, a részlegek akusztikai kiképzése közömbös számukra. Még nekik sem mindegy azonban a befogadó-képességet meghatározó alapterület és az ülőhelyek kényelmes elhelyezése.

Vajon a mostanában tervezett részlegek és az ezután tervezésre kerülők alapterületéből mennyit fognak a jószándéku, ám e témát mélységében nem ismerő, s a takarékossgot rosszul értelmező beruházók helyrehozhatatlanul lecsipni? Nesze nektek, tipustervek!

A témához szorosan kapcsolódik az elektroakusztikai berendezések megválasztásának és telepítésének problémája. Pethes Iván idézett cikke szerint "egy-egy jól kiépített fonotéka technikai berendezése mintegy 50-100 ezer Ft". (volt 1970-ben. Gy. F.)

A központilag (Tipustervező Intézet) kidolgozott telepítési terv vagy kapcsolási vázlat illuzórikussá válhat a monopolhelyzetű kivitelezőktől, illetve a kereskedelemtől való függés miatt.

Megoldást még az sem jelentene, ha az Elektroakusztikai Gyár esetleg fantáziát látna a fonotékák valamiféle mobil berendezéseggyüttesének kifejlesztésében és gyártásában.

Ugy vélem, a dolgoknak ezen a szintjén sem a társadalmi szerv (MKE Zenei Szekciója), sem az intézmény (KMK) nem bír tárgyalóképes sullyal. A kérdés itt már ágazati szintű export-import problémává vált. Ha ehhez hozzávesszük még a különböző típusú külföldi készülékek folyamatos alkatrészellátásának biztosítását, azok készletezését, a felelősségvállalás sulya tetemesen megnő.

Az általános statisztikai adatok szerint hazánkban a háztartásokban mintegy 50 milliárd Ft. értékű villamosüzemeltetésű gépet használnak. A fonotékák jelenlegi gépparkja hozzávetőlegesen 500 db, mondjuk 4 millió Ft. értékben. Elenyésző összeg az előbbi mellett. Ha azonban a magánvagyon képező háztartási gépek nemzeti értéket képviselnek és javításukról intézményes hálózati gondoskodás történik, a társadalom közös tulajdonát képező hangtári géppark is a nemzeti vagyon részét alkotja és a működőképességüket illető felelős döntés egy percet sem várthat magára!

Ha egy egységes szempontok szerint létrehozott fonotékahálózatot képzelünk el, azonos típusu berendezésekkel, még akkor sem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényét, hogy a jelenlegi bolti forgalomban kapható berendezéseket házi használatra (maximálisan 4-5 órás igénybevételre) tervezték. A folyamatos könyvtári szolgáltatás napi 8 órás üzemelést jelent (zárvatartás alatt végzik el a munkatársak a szükséges szalagra való átírásokat, stb.), az

ilyen "nyuzást" csak az un. félprofesszionális berendezések bírják ki (árak bizony az előbbieket többszöröse).

Akik veszik a fáradságot maguknak és legalább egyetlen terv-időszakkal előbbre gondolkodnak, azoknak egy máig is érvényes mondást hadd idézzek: nem mindig az az olcsó, ami nem drága. A jelen azt a mennyiségből minőségbe átcsapó szintet produkálja, amelynek során az eddig spontán fejlődött-alakult hangtári mozgalom túlnövi korábbi kereteit. Uj, speciálisan e célra létesített intézménynek kell a megszorított gondok megoldását átvállalni. Az egységes alapelvek szerint felépülő műszaki bázisnak ez a központi intézmény lehet csak a gazdája (hiszen a problémák súlyát sem egy társadalmi szerv, sem a KMK illetékes osztályának illetékes munkatársa nem győzi, nem is győzheti, miért várjuk azt, hogy mégis győzzék? !). Az új központi intézmény az előbb említett tevékenységek mellett szak-módszertani, továbbképzési feladatokat is átvehetne, végül hivatott lehetne a központi szolgáltatásokkal kapcsolatos tevékenységek átvállalására is. (Számottevő időt takarítva meg országosan az igazgatók vagy a részlegvezetők hasznosabb - pl. a feltárással kapcsolatos - teendői számára.)

AZ ANYAGI-TECHNIKAI OLDAL

Az országos adatok ismertetése során szó esett a gyűjtemények helyben-hallgatási lehetőségeiről, az egyidejűleg lehetséges programok számáról. A magyarországi átlag 3, 64. Példánk a nagy szóródást kívánja érzékeltetni: Miskolc, Debrecen 10, Állami Gorkij Könyvtár 9, Szombathely 7, Kaposvár, Szeged 5, Pilisvörösvár 6 (!), Soroksár 5, Szolnok, Gyula, Lenti 2, Szigetvár 1.

Vajon az igényekhez mérten a jövőben elegendő lesz-e az említett gyűjtemények műsorszolgáltató csatornáinak száma?

A Műv. Min. 1972-ben kiadott irányelveiben könyvtártípusonként meghatározza az éves gyarapodás számát. Az itt lefektetett elvárásoknak a már létező, és a közeljövőben létrehozandó zenei-hangtári gyűjtemények vezetőinek meg kell felelni. Mindehhez megfelelő anyagi keret biztosítása szükséges a gyűjteményekben a gyarapítás számára. Az intézmények vezetőinek tájékoztatására szolgáljanak az alábbi vélemények és javaslatok.

Törvény, hogy a számszerű összefüggések valahol szemléleti összefüggéseket is jeleznék. A hasonló arányok bizonyítanak, a kirívó aránytalanságok figyelmeztetnek.

A bevezetőben említett kérdőívekre érkezett válaszok adatait idézve a könyvtárak zenei gyűjteményeiknek keretükből a következő összegeket biztosítják állománygyarapítási célra: Békéscsaba - 480 000 összkeretből 93 540, Miskolc - 900 000 összkeretből 100 000, Pilisvörösvár - 320 000 összkeretből 30 000, Szolnok - 360 000 összkeretből 5000 Ft-ot.

Az előbbiekből levonható törvényszerűség, s a véleményünk szerinti helyes arány is 10:1 (9:1).

(Az említett helységek lemezállománya egyébként: Békéscsaba - 3245 db, Miskolc - 2208 db, Pilisvörösvár - 500 db, Szolnok - 816 db.)

A könyvtári irányelvek keretszámokat adnak a gyarapításra vonatkozólag. Ezen keretek konkrét tartalommal való megtöltése, valamint az aránytalanságok elkerülése érdekében hasznos lenne, ha könyvtártípusonként az alábbi-

ak szerint nyernének meghatározást a zenei-hangtári gyűjtemények keret-összegei:

A felsőfoku ellátást nyújtó (A típusu) könyvtár évi 400-500 címnek (hang-
lemeznek?) megfelelően legalább 60 000 Ft., a középfoku ellátást nyújtó
(B típusu) könyvtár évi 250-300 címnek megfelelően legalább 40 000 Ft keret-
összeg felett rendelkezzen.

Napjaink gyakorlatában (az egyre szélesebb körben fellépő igényt tudom-
ásul véve) már eddig is értelemszerűen alkalmazták az irányelvek ajánlá-
sait az egyes alapfoku ellátást nyújtó (C típusu) könyvtárak. Egységesen leg-
alább 15 000 Ft. hanglemeztárolási kerettel gazdálkodhatnak.

A FELTÁRÁS ÉS AZ OLVASÓSZOLGÁLAT NÉHÁNY KÉRDÉSE

A zenei ismeretterjesztés terén is alapigazság, hogy nemcsak egyetlen
ut vezet az üdvösséghez. Ortodox zeneműtáros létemre egyáltalán nem tartom
eretnek megoldásnak az olyan jóféle "hangos lapozgatót", ahol a futó vendég
addig hallgat zenét, ameddig ráér (vagy a türelme bírja), avagy míg át nem
böngészi az őt érdeklő (esetleg külföldi) folyóiratot. A szolgálatot teljesítő
könyvtároson mulik, hogy megelégszik-e azzal, hogy háttérzenét szolgáltató
(valamiféle zenei Közért-alkalmazott) legyen, vagy - pszichológiai-metodikai
ismeretei birtokában - megragadja az alkalmat és ügyes "árukapcsolással"
észrevétlenül fordít egyet a kormánykeréken az efemertől az értékesebb
irányába.

A következő lépés a népszerű komolyzenei "slágerek" megkedveltetése
lehet, s csak jó sokára következik el az az idő, amikor a már rendszeresen
megjelenő hallgató a türelmes és fáradhatatlan szakkönyvtáros észrevehetet-
len irányításával tudatos katalógushasználóvá nevelődik.

Hogy is áll a feltárás kérdése a zenei gyűjteményekben? Az adatok sze-
rint 47 gyűjteményből 39-ben van betűrendes szerzői, cím vagy keresztkata-
lógus. Szakkatalógussal mindössze 7 gyűjtemény rendelkezik. Előadói kataló-
gus 8 helyen található. Az állománygyarapítást segítő lemezszám-katalógust
csak 11 helyen vezetik.

Ez így sajnos kevés az előbbieken vázolt üdvösség elnyeréséhez. A je-
len állapotok a Fonotéka c. kézikönyv (NPI, 1970) által megszabott minimális
programot meg sem közelítik. (Kis gyűjtemények számára betűrendes (ke-
reszt) katalógust, szakkatalógust és egyesített leltári-raktári katalógust írva
elő.) Pedig jókor figyelmeztetett a szerző: "ha gyűjteményünket ma alapítjuk,
s az mintegy 6-700 egységgel gyarapodik tárgyévenként, úgy gyűjteményünk
hamarosan átlépi a "kis" gyűjtemény - a 2000 felvétel - határát. Ekkor már
ujabb katalógusokat (szerzői, cím- és szövegkezdeti betűrendes; előadói;
szakkatalógus; kézikönyvtári katalógus; egyesített leltári-raktári katalógus;
gyártási szám-katalógus) kellene felállítanunk. Tervezzünk előrelátóan!" (4)

Ha a sokszorosítás nehézségekkel jár, még csak fokozódik a könyvek fel-
tárásánál sokkalta igényesebb lemezfeltárás amúgy is problematikus volta.
Különösen a kisebb gyűjteményeket sújtja ez a körülmény, ott, ahol egyetlen
munkatárs gyarapít, feldolgoz és az olvasószolgálati munkát is ő maga látja
el. Az 1975-ben megszületett központi szolgáltatás: az "Új hanglemezek" ka-
talogus-cédula-rendelési lehetősége adott minden gyűjtemény számára. Miért
nem élnek hát vele?

Hogy a korántsem fekete-fehér egyszerűségű kérdésre a választ megadjuk, kis kitérőt kell tennünk a feldolgozást végzők személyi vonatkozását illetően. Az "A" típusú könyvtárakban a feldolgozó osztálynak a zenei feldolgozásra specializálódott munkatársa és a napi gyakorlat során a hangzó anyaggal szinte egyggyé váló zenei szakszolgálatos munkatárs a legritkább esetben képeznek egy egységet.

Be kellene végre látni, hogy a feldolgozáshoz is, az olvasószolgálatához is az általános könyvtárosi tájékozottság, az összkönyvtári koncepció ismerete korántsem elégséges. Alapos és bő (középfoku zenei szakképzettségnek megfelelő) ismeretek szükségesek, hiszen sem színvonalas ismeretterjesztést, de még egy egyszerű hanglemezajánlást sem lehet a témát és az állományt mélységében nem ismerő "majd valakire" (aki éppen akkor van szolgálatban) rábízni.

Az említett (legalább két) munkatársak egymást kiegészítve, kiegészítve, kijavítva, emberileg (esetleg helyileg is) egységet alkotva képesek csak a teljes hangtári munkakör teendőit elvégezni.

Végre tudomásul kell venni, hogy a kedvcsinálónak indult zenesarkok munkatársainak, - ha azt akarjuk, hogy ez a szolgáltatás életképes maradjon - a közeljövőben a város zenei intézményeinek szakembereivel, az irányító apparátus művészeti előadóival egyenrangúvá, partnerré kell válni. A zenei hangtári munka komplex tevékenység, ahol csak a fejlődésnek van értelme, vagy pedig meg kell szüntetni a szolgáltatást. E területen kevés a frakcionált szakértelem. A közművelődési zenei gyűjtemények erjesztő góccok, a város kulturális életének motorjai, transzmissziók az érintkező profilu szakintézmények között: napról napra gazdagodó sokoldalú különgyűjtemények, amelyekdinamizmusához állandó szellemi készenlét illik, integrált összmunka, valóságos "fregoli-team" szükségeltetik.

Korántsem a teljesség igényével, csupán a sokrétűség érzékeltetésére egy metszetnyit mutatunk be az alábbiakban az egyik hazai "közepes nagyságrendű" gyűjtemény feladatrendjéből.

1. Szerzeményezés

a) Deziderálás - olvasói igények számontartása, magyar és külföldi prospektusok tanulmányozása, bibliográfiák, a külföldi zenei folyóiratok figyelése

b) A behasonlítást követően a valutás rendelést illető javaslat elkészítése a szerzeményezési bizottsági megbeszélésre

c) A külföldről megrendelendő könyvek, kották, hanglemezek megrendelő céduláinak elkészítése, a rendelések nyilvántartása.

A beérkezett rendelések megvásárlásával kapcsolatos adminisztratív, illetve gazdasági tevékenységek elvégzése a boltban, a gyarapítási csoportban

d) A csoportos leltárba való bevezetés után egyedi leltárbavétel (tulajdonbélyegző elhelyezése, az egyedi leltárnapló rovatainak kitöltése)

e) Időszakonként leírások eszközlése

f) A megrendelési nyilvántartásból a beérkezett művek kiemelése

g) Olyan zeneművek fel- illetve átvétele magnószalagra, amelyek a gyűjtőkörbe illenek, de bolti forgalomban jelenleg nem kaphatók.

2. Feldolgozás

Az állománybavett kották cimleírása, osztályozása, ezek ellenőrzése, majd átgépelése előkészítve a sokszorosításra;

Az állománybavett hanglemezek cimleírása, osztályozása, ezek ellenőrzése, majd átgépelése előkészítve a sokszorosításra;

A sokszorosítóból visszaérkezett másolatok ellenőrzése, párosítása az alaplappal, cédulairányítás, a kijelölt katalóguslapoknak a betürendes, a szak, az előadói katalógusokba, illetve az alapcimleírásoknak a leltár-katalógusba való besorolása;

A feldolgozott kotta- és hanglemezzanyag "szerelése";

A magnószalagra felvett zeneművek számlálózszámának rögzítése, a cimleírások elkészítése, stb. . .;

A feldolgozott kotta-, könyv- és hangzóanyagból félévenként gyarapodási jegyzék összeállítása;

A feldolgozáshoz szükséges belső kartoték-rendszerek állandó gyarapítása a szakirodalom és a beérkező új anyag figyelése útján;

Katalógus készítése a Filharmónia műsorfüzeteinek zenemű-ismertetéseiből.

3. Olvasószolgálat

a) a zeneműtár heti 26 órát tart nyitva

b) elvégzendők a beiratkozással kapcsolatos adminisztrációk

c) forgalmi adatok naponkénti vezetése, havi összesítése, havi (negyedévi, évi) jelentések elkészítése

d) a kétkártyás kölcsönzés bonyolítása

e) a kölcsönzések határidejének figyelemmel kísérése, a felszólítások elkészítése

f) a beiratkozási, késedelmi, az átjátszási és a fénymásoló gép által előállított sokszorosítványok díjának beszedése, adminisztrálása

g) a könyvek, kották, folyóiratok helybenhasználatának elősegítése (raktárosi és teremfelügyelői funkció)

h) a zenehallgatással kapcsolatos informatív és technikai feladatok elvégzése

i) az átirással kapcsolatos kettős adminisztráció vezetése, a kifogástalan minőségű szalag (kazetta)-másolat elkészítése (hangtechnikusi funkció)

j) a kikölcsönzött művekre időközben felmerülő újabb igények felvétele, nyilvántartása, a beérkezés után a soronkövetkező igénylő értesítése

k) tájékoztatás állományunkról, a könyvtár egyéb szolgáltatásairól

l) tájékoztatás zenei kérdésekről kézikönyvtárunk és a katalógusok alapján

m) témabibliográfiák összeállítása (fuvós zenekari állomány, vonószene-kari állomány) külső felkérés ösztönzésére

n) aktív kapcsolat más zeneműtárakkal (tájékoztatás, könyvtárközi kölcsönzés, másolatkészítés)

o) a zenei folyóiratokkal kapcsolatos teendők ellátása (kardex vezetése, reklamálás, tájékozódás tartalmuk felől).

Folytathatnánk a felsorolást az állományvédelemmel és a raktározással kapcsolatos teendőkkel, a terven felül kapott - és vállalt - megbízatásokkal. Gondolatébresztőnek talán ennyi is elég.

Az "Uj hanglemezek" központi katalóguscédula-ellátásával kapcsolatos huzódás és megnemértés magyarázatát az eddig kialakított feldolgozási-katalógusépítési rendszerhez szükséges adaptálástól való félelemben és a kissé megmerevedett megyei módszertani munkában véljük megtalálni. Talán az elmaradók, a nehezen beletanulók, a fősodortól elmaradók nem kapnak elegendő és hatékony segítséget nehézségeik (talán anyagi, talán koncepcióbeli problémáik) leküzdésében. Talán a zenei könyvtárosnak közvetlen felettesét sem sikerült meggyőznie a központi szolgáltatás hasznos voltáról.

Minden eddig szóvátett elmaradás és a kétségkívül sokszor fellépő nehézségek ellenére a gyűjtemények több mint felében rendszeresen zajlanak a zenei tárgy ismeretterjesztő előadások (és hangversenyek) a TIT vagy a helyi zenei szakemberek bevonásával. (Dunaujváros, Miskolc, Szolnok éveket átfogó sorozatokkal szolgálja a város zenekulturájának emelését.)

Rendszeresen kerülnek ki zenei könyvtári tárgy kiadványok a szegedi Somogyi Könyvtár műhelyéből (mai magyar zeneszerzők bibliográfiái), rendszeres gyarapodási jegyzékekkel jelentkezik az Állami Gorkij Könyvtár, a Heves Megyei Könyvtár, 1976-tól már Kaposvár is. Időszakosan ismerteti új szerzeményeit a FSzEK Zenei Gyűjteménye. Állományjegyzéket ad ki Szombathely, Celldömölk. A megyei könyvtári híradók szép számmal közölnek híradásokat, elemző írásokat a zenei könyvtárosok tollából.

Helyzetelemzésünknek a jelennel foglalkozó részében utaltunk arra, hogy az 53 működő gyűjteményben 25 főfoglalkozású zenei könyvtáros dolgozik. Az a tény, hogy valaki teljes munkaidejében a hangzó gyűjteményben tevékenykedik, nem okvetlen egyértelműséggel jelenti azt, hogy az illető munkatárs általános könyvtárosi és speciálisan zenei könyvtárosi ismeretekkel is rendelkezik. Azt is említettük, hogy az 1972/73-as továbbképző tanfolyamon 39 hallgató végzett. Ha feltételezzük azt, hogy valamennyien megmaradtak szakterületükön, rejtélyes, hogy miért csak 25 belőlük a főfoglalkozású. Mi lett a többi 14-el? Továbbszöve a gondolatot: azokban a gyűjteményekben, ahol valamiféle hangzó szolgáltatás van (tehát a fennmaradó 28 helyen) milyen képzettségű kollégák töltik be a fonotékás munkakört?

Ugy tűnik, hogy a KMK és az MKE Zenei szekciója a zenei könyvtáros továbbképző tanfolyam 1977/78-ban történő megismétlésével jócskán enyhít majd a működő (vagy készülődő) gyűjtemények szakember-gondján.

Egyáltalán nem találjuk rendjén valónak azonban azt, hogy a képzettség-igény felsőfoku kielégítése sajnálatos módon megoldatlan. Anyagi okokból és a kötött nyolcórás munkaidő miatt kicsiny a valószínűsége annak, hogy a felsőfoku zenei képzést nyertek közül bárki is vállalkozzék valamiféle posztgraduális "ráfejelés" újabb lekötöttséget jelentő, a nomenklaturában eddig el nem ismert "Zeneműves"-ségért hozott áldozatára.

Mind a Könyvtári Osztálynak, mind a kapcsolódó szak-egyetemeknek (ELTE, Zeneművészeti Főiskola) lépéseket kell tenniük azirányban, hogy a zenei gyűjtemények kérdéseivel kapcsolatban intézményes formában (mind kutatási, mind oktatási szinten) a közeli jövőben intézkedés történjen.

Cikkünk elején felsorolt problémakörök közül eddig jószerével mindent szóba hoztunk, gondosan a végére hagyva a legfogósabbat: a hangfelvételek címleirési szabványának témáját.

Pócsiné Munkácsi Gabriella írja a nemrég megjelent "Irodalmi hanglemezek Magyarországon 1953-1974" c. diszkográfiájában: "A hanglemezek címleirésének mind a mai napig nincsen sem nemzetközi, sem hazai, egységesen

elfogadott szabványa. A hanglemezek cimleírásának az Országos Széchényi Könyvtárban sem voltak hagyományai, hivatalos szabályzata. Ma sincsen".

Aki figyelemmel kíséri a hazai szakirodalmat, a Könyvtári Figyelő 1976/3. számában a Szilvássy Zoltánné által irt cikkben (5) választ kap e kérdésre a hanglemezek hazai feldolgozási anarchiája permanens fennmaradásának perspektíváját illetően. Az ISBD(G)=International Standard Bibliographic Description (General) kidolgozására alakult IFLA munkacsoport részleges javaslatát, amely definíciókat és példákat egyaránt tartalmazott, 1976 augusztusában vitatták meg az IFLA Lausanne-i közgyűlésén - tudhatjuk meg a cikkből. A javaslat (most már mint tervezet) tartalmazza a bibliográfiai leírás minden lehetséges adatelemét valamennyi dokumentumtípusra vonatkozóan, az ún. szakaszok szerinti logikai rendben.

Az egyes szabályzatok megalkotói csak az érintett dokumentumtípus leírásánál szükséges szakaszokat, illetve adatelemeket építik be. A zeneművekre vonatkozóan tárgyalások folynak egy IFLA-munkacsoport létrehozásáról.

Alapjában véve - elégedettek lehetünk: jelentős lépés történt a nemzetközi egységes bibliográfiai leírás területén. Azonban a nemzeti cimleírási szabványok kidolgozása - a nemzetközi egységes bibliográfiai leírással való kompatibilitás biztosítása érdekében - (s annak függvényeként) bizony még hosszú ideig vártni fog magára.

Ezen érvek előtt illő fejet hajtani. Nem hallgathatjuk el azonban nyugodt lelkiismerettel: azt felháborítónak tartjuk, hogy a minimálisnál is igénytelenebbre redukált házi szabályzatok továbbra is menlevelet jelentsenek a szükséges adatok következetes közlésének rendjétől irtózók, a művek keletkezésével, hangnemével, tematikus jegyzékének sorszámával mit sem törődő felületesek számára (6).

A lelkiismerete szerint a maximális hűséghez ragaszkodó cimleíró munkája (esetleg ez egész életműve!) nyugdíjazásával, vagy más munkahelyre való távozásával - egy (csak a házi szabályzat betűit betartó) utód kezén a katalógus egyenletlenségének forrásává válik, valamiféle elavult "precioz"-ségé degradálódva.

Nem szeretnénk a szörnyülködők divatját követve "magyar módra" intézett dolgokat felsorakoztatva egy prekoncepciót illusztrálni. Szeretnénk, ha tenni tudnánk valamit a dolgok jobbra fordításáért. Szeretnénk, ha mindannyian kigyógyulnánk abból a hitből, hogy magunkat csalahatatlannak és megfellebezhetetlennek tartjuk és saját portánkat támadhatatlanul tökéletesnek.

Nem elég megállapítani, hogy csak egyes emberek slamposak, nem elég a régi "vannak még hibák"-at felmelegítve a szocializmus gyermek- vagy felnőttbetegségeire hivatkozva megideologizálni egyhelyben topogásunkat. Nem igaz az, hogy mélyebben vannak a bajok. A bajok bennünk rejtőznek. Szerintünk egy őszinte önvizsgálat tiz probléma-regisztráló értekezletnél többet ér.

Végre felnőttként kellene már gondolkodnunk és meglátnunk, hogy munkánk ilyen vagy olyan körülményei körülírják feladatainkat és kikövetelik a tennivalókat.

Nem szabad, hogy továbbra is azt játsszuk, hogy mi vagyunk a vezetettek, gondolkodjon helyettünk a főnök meg az ügyeletes nyüzsgő. A nemzedéki váltó csapatmunkát követel. Ha értelmesen akarunk élni, erőnkhez mérten maximummal kell produkálnunk.

Előkelő dolog sóhajtozni, meg az "ugy sem fog menni" kényelmes szólamával kilépni az izzadók, az erőlködők közül, vagy be sem lépni közéjük.

Hadd hivatkozzunk Almási Miklósrá, aki "Például a szörnyülködők" c. cikkében (7) megoldásként valamiféle pozitív szégyenérzet felébresztését ajánlja: "szégyen és bűn kiállni a sorból, amikor gerendát cipelnek. Ennek előfeltétele az, hogy a gerendát valóban meg kell fogni és vinni kell."

Van cipelnivalónk elég. Gyengeségünk vagy tapasztalatlanságunk miatt segísre szorulunk. A cipeléstől még nem lesz könnyű az, ami csinálunk. Egyesek morogni fognak, miért ezt tesszük és miért nem az általa javasoltat. Ha mindent agyonszervezünk és tulideologizálunk, akkor elvekben remek technikákat dolgozunk ki, de a gerenda marad ott, ahol eddig volt.

Van olyan is köztünk, akinek elég a saját gerendáját cipelni. Az ilyet kérjük, legalább figyelmeztesse terheinkre azokat, akiknek módjában áll segíteni nekünk, csak valahogy még nem ért el hozzájuk kérő szavunk.

Akiben a hivatása iránt érzett kezdeti lelkesedéséből még maradt annyi, hogy segítsen nekünk a hosszunak ígérkező gerendacipelésben, álljon mellénk a gondok összehordásában és pontosításában, aztán a megoldások kimódolásában, végül pedig a tervek megvalósításában. Együtt előbbre jutunk.

JEGYZETEK

1. SIMON Mária Anna. Könyvtáros. 1958/5. 346-348.p.
2. GERŐ Zsoltné - SZILÁGYI Tibor. Könyvtáros. 1965/12. 708-709. p.
3. PETHES Iván. Könyvtáros. 1970/10. 584-588. p.
4. PETHES Iván. i. m. 65. p.
5. SZILVÁSSY Zoltánné: A könyvtári dokumentumtipusok bibliográfiái leírására szolgáló egységes keretszerkezet: az ISBD(G). = Könyvtári Figyelő, 1976/3. 240-245. p.
6. bővebben ld. : SKALICZKI Józsefné: Egyszerűsítés vagy igénytelenység? = Könyvtári Figyelő. 1974/6. 600-601. p.
7. Élet és Irodalom, 1976. okt. 16.

Társadalomtudományi tájékoztatás egyes megyei könyvtárakban

PATAKY Ernő

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS RENDSZER

Ennek a rendszernek a kialakítását először a Kulturális Minisztérium Könyvtárosztálya vette tervbe, az 1976. év folyamán azonban a rendszer szervezése-irányítása akként módosult, hogy a társadalomtudományi információ ügyét a Magyar Tudományos Akadémia erre rendelt szerve fogja össze, a Könyvtárosztályt csak a társadalomtudományi könyvtári tájékoztató munka tekintetében terheli ágazati felelősség. A következőkben ez utóbbi egyes problémáiról esik szó - a megyei könyvtárak szempontjából.